

СУЧАСНИЙ СТАН ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Важливим показником, що характеризує фінансовий стан підприємства, є стан розрахунків з його дебіторами. Значна сума дебіторської заборгованості призводить до зменшення оборотних коштів, що, у свою чергу, може викликати збільшення кредиторської заборгованості, що є негативним явищем в економіці будь-якої держави. Значні обсяги дебіторської і кредиторської заборгованостей, що мають місце у відносинах між вітчизняними підприємствами, безсумнівно ведуть до кризи неплатежів, в свою чергу, до недоотримання наявних грошових коштів підприємствами, які б могли бути ними вкладені у свою господарську діяльність, і, як наслідок, гальмують розвиток підприємницької діяльності в цілому в країні.

Дані рис. 1 свідчать про негативні зміни у обсягах дебіторської заборгованості підприємств України протягом останніх років, оскільки: по-перше, дебіторська заборгованість у динаміці має тенденцію до збільшення; по-друге, при цьому питома вага дебіторської заборгованості в структурі оборотних активів теж невпинно зростає. Так, в економічно розвинених країнах Заходу нормальною вважають частку дебіторської заборгованості в активах підприємства близько 20 %. Як свідчать статистичні дані, фактичний розмір дебіторської заборгованості у більшості вітчизняних підприємств в 2008–2017 рр. перевищує 50 % (мінімальна частка склала – 54,34 % у 2013 р., максимальна – 68,35 % у 2016 р.).

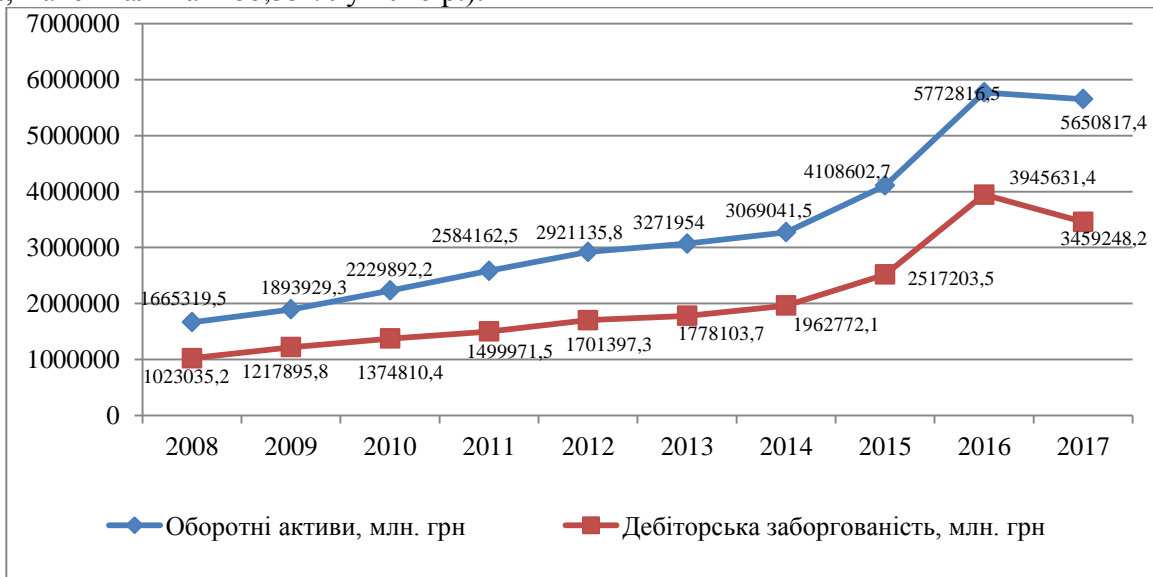

Рис. 1. Дебіторська заборгованість на підприємствах України у 2008–2017 рр., млн. грн.
(сформовано на основі даних Державної служби статистики України)

Такий стан дебіторської заборгованості вітчизняних підприємств, в першу чергу, був викликаний впливом зовнішніх факторів на фоні Світової економічної кризи, яка охопила Україну в 2008 р., та політичної ситуації, що склалася на початку 2014 р.

Світова фінансова криза в Україні розпочалася як криза ліквідності, потім переросла у валютну, а згодом, через падіння обсягів виробництва і зростання заборгованості за кредитами, практично перетворилася на економічну. Загострення світової фінансової кризи у вересні 2008 р. та припинення надходжень в економіку України іноземного капіталу миттєво актуалізували проблему відсутності надійної амортизації ліквідності для збалансування валютно-фінансових потоків країни.

Протягом 2006–2008 рр. банківський ринок України зазнав стрімкого зростання, обумовленого різким збільшенням попиту населення на споживчі кредити та підприємств – на кредити для інвестування в розширення, модернізацію, купівлю бізнесу.

Починаючи з 2006 р., валовий зовнішній борг України зріс більше, ніж удвічі (на 45 млрд. дол. США) і станом на 1 січня 2008 р. досяг розміру 84,5 млрд. дол. США, тобто близько 60 % ВВП. За критеріями МВФ, відсоток зовнішнього боргу для країн із низьким та середнім рівнем доходів не має бути більшим, ніж 49,7% ВВП. За умови перевищення цього рівня ймовірність розгортання фінансової кризи значно зросла.

Глобальна фінансова криза, яка охопила і Україну в 2008–2009 рр., мала такі наслідки: збільшення темпів інфляції; зменшення валютних резервів; дострокове вилучення банківських депозитів населенням; тимчасове припинення кредитування банками реального сектора народного господарства; зростання комерційної та державної заборгованості; скорочення обсягів іноземних інвестицій; скорочення експорту викликало падіння всієї економіки.

Після кризи, населення збідніло на 10 %, а 78 % громадян, за статистикою ООН, перебували за межею бідності і це стало однією із причин зменшення ВВП у 2009 р. на 15 %.

Впродовж 2010–2012 рр. Україна оговтувалась від економічної кризи, змінивши економічний курс країни, який, перш за все, був націлений на розвиток внутрішнього ринку. Обсяги промислового виробництва зросли на 3,1 %. Поступово відновлюється й довіра населення до банківської системи, відбувається стабільний приріст депозитів фізичних осіб. Це дозволило посилити ресурсну базу банківської системи та сприяло зростанню обсягу кредитування реального сектору економіки – на 1,4 %. Про це свідчить зменшення частки дебіторської заборгованості в складі оборотних активів з 64,31 % у 2009 р. до 54,34 % у 2013 р.

Чергова економічна криза, яка охопила Україну у 2013–2015 рр., почалася через торговельну війну з боку Росії. Її значно поглибили російська збройна агресія 2014 року та девальвація гривні (від 8 грн. / дол. на початку 2014 р. до 25 грн. / дол. у червні 2016 р.). У цей період відбувалося скорочення ВВП (у 2015 р. зменшився на 10 % порівняно з 2014 р.), яке було спричинене погіршенням стану майже усіх галузей економіки України. Руйнування виробничих потужностей та транспортної інфраструктури, розрив виробничих міжрегіональних зв'язків через воєнне протистояння на сході країни призвели до падіння обсягів промислового виробництва, падіння експорту – 30,9 %, імпорту – 27, 6 %. У цей період частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних активів зросла на 3,33 % і складала 2517203,5 млн. грн. Зниження реальної заробітної плати в умовах погіршення споживчих настроїв населення становило 27,7 %. Високі темпи інфляції – 148,7 %, спричинили звуження внутрішнього споживчого попиту. Зниження інвестиційного попиту було зумовлене високими ризиками через військовий конфлікт на Сході України.

У 2015–2017 рр. українська економіка пристосувалась до функціонування в умовах окупації частини території України та війни з Росією. Реформи, проведені у 2014–2015 рр., допомогли стабілізувати економіку та покращити інвестиційні настрої. В результаті, зростання ВВП склало 2,3 % у 2016 р., що, однак, все ще залишається помірним порівняно із 16 % кумулятивного падіння протягом попередніх років. У 2016 р. реальні доходи населення підвищились за рахунок сповільнення зростання споживчих цін та відновлення економічного зростання. Інфляція скоротилась із 43,3 % до 12,4 %, за рахунок стабілізації ситуації на валютному ринку та поміркованої монетарної політики, тоді як зростання реальної заробітної плати становило 11,6 % у річному співставленні у грудні 2016 р.. Однак, ситуація на ринку праці залишається складною, а рівень безробіття зріс з 9,1 % у 2015 році і до 9,3 % у 2016 році. У 2016 р. питома вага дебіторської заборгованості у складі оборотних активів досягла свого максимуму і складала 68,35 %.

Отже, основними причинами зростання дебіторської заборгованості у 2008–2017 рр. стало суттєве коливання курсу національної валюти, високий рівень інфляції, зниження купівельної спроможності населення, спад виробництва, скорочення ВВП, викликані Світовою економічною кризою 2008 р. та російською збройною агресією 2014–2017 рр. Однак, навіть у посткризові періоди обсяги дебіторської заборгованості підприємств не зменшувались, що свідчить і про низький рівень менеджменту, в першу чергу, фінансового. Тому в умовах кризи суттєво зростає роль ефективного управління дебіторською заборгованістю, виникає необхідність формування підприємством ефективної системи заходів своєчасного її повернення та попередження безнадійних боргів.